

Добровольська О. М.

ЕСТЕТИЧНЕ В ДУХОВНОМУ СВІТІ ПЕДАГОГА: ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ

У статті аналізовано естетичну культуру в духовному світі педагога, виявлено складність естетичного виховання особистості у вищій освіті. Досліджено концепти «естетичне виховання» та «самовиховання», які є одними з найважливіших духовних потреб особистості. Розглянуто високу професійну культуру вчителя, яка ґрунтується на досконалому знанні навчального предмета, прагненні до самовдосконалення та саморозвитку.

Ключові слова: естетичний ідеал, духовний світ, моральні цінності, естетична культура, вчитель, особистість, професійна культура, естетичне виховання.

Духовне багатство особистості характеризується не тільки її знаннями, уміннями й навичками. Важливими ознаками духовності й моральності особистості є також її погляди, переконання, світосприймання й світогляд, її спрямованість, вольові якості, духовні потреби, інтереси. Властивості формуються у процесі виховання морально-духовної свідомості. Як зазначав В.О. Сухомлинський, завдання полягає не тільки в тому, щоб людина оволоділа достовірними знаннями про добро і зло, про моральні цінності. Завдання полягає в тому, щоб знання стали її переконаннями, щоб вона внутрішньо засуджувала зло в усіх його проявах і прагнула творити добро людям. Майстерність і мистецтво морального виховання особистості полягають у тому, щоб моральні цінності розкривалися перед юними серцями в яскравих образах, які захоплюють думку і хвилюють душу, пробуджують прагнення до ідеалу [10, 302]. Подібну ж роль відіграють естетичні якості особистості.

Мета статті – розглянути процес формування естетичного в духовному світі педагога.

Прагнення до естетичного та морального ідеалу потребує забезпечення самоорієнтації особистості на подолання прагматизму, вульгаризмів та утвердження її орієнтацій на істину, добро і красу. З цього приводу треба зазначити, що естетичне самовиховання відбувається перш за все у суспільстві під впливом наявних соціокультурних форм усвідомлення дійсності. За свідченням дослідників, у естетичній культурі суспільства існують дві сфери – естетична практика і естетична свідомість. Ці сфери тісно

взаємопов'язані, хоча і не тотожні. Естетична свідомість є проявом внутрішньої, духовної активності суб'єкта (суспільства), яка породжується зовнішньою, матеріально-практичною його активністю, що лише поступово, у ході багатовікового культурно-історичного процесу виробила здатність формувати матерію за законами краси. Дуже чітко взаємозв'язок естетичної практики і естетичної свідомості виявляється в третій сфері естетичної культури суспільства – у сфері естетичного виховання. Ця сфера складається з різних колективів, установ, що безпосередньо здійснюють чи організують естетичне (і художнє) виховання членів цього суспільства [8, 67].

На особистісному рівні естетична культура, яка є підґрунтям самовиховання, спирається на морально-естетичну свідомість, яка є, з одного боку, результатом соціалізації індивіда в суспільстві, засвоєння ним наявних норм, уявлень, цінностей і цілей життя та естетичного складника суспільної свідомості, з іншого боку, виражається у особливостях та рівні розвитку у суспільстві культури, духовності, естетичного світосприйняття. Морально-естетична свідомість як феномен духовної культури функціонує на двох рівнях – емоційно-чуттєвому та раціонально-теоретичному, що забезпечує сприйняття, усвідомлення та відображення процесів і явищ навколишньої дійсності. За походженням і змістом морально-естетичні почуття є соціальними, вони формуються і розвиваються тільки в суспільстві і є вираженням міри духовної розвиненості особистості. Почуття та переживання є основою оціночних суджень, ціннісних орієнтацій, ідеалів і складають емоційно-чуттєвий рівень морально-естетичної свідомості. Раціонально-теоретичний рівень морально-естетичної свідомості виражається у системі етичних та естетичних знань про норми, принципи, ідеали, в яких теоретично обґрунтовується рівень морально-естетичної сформованості [6, 310].

Утвердження орієнтації на загальнолюдські поняття про добро, істину та красу тісно пов'язане з освітянською діяльністю, оскільки освіта є провідним чинником соціалізації особистості. Причому головним агентом соціалізації, а відповідно, й створення умов для розвитку морально-етичної свідомості, є вчитель, який сам стає носієм певного соціокультурного досвіду. Безперечно, підготовка майбутнього педагога з будь-якої дисципліни повинна передбачати перш за все морально-естетичний компонент, але також важливим є створення основи для самовиховання та саморозвитку естетичного світосприйняття. Для того, щоб розвивати у собі здібності до свідомої самоорганізації діяльності і самоврядування інтелектуальними, етичними і фізичними резервами, молодому вчителю важливо

оволодіти культурними здібностями до самоосвіти і самовдосконалення отриманих знань і умінь, щоб адекватно управляти не тільки собою, а й дитячими, батьківськими, педагогічними колективами [4, 129].

Своєрідною протидією агресивно-вulgарних викликів сучасного світу має стати впровадження цілісної системи художньо-естетичного виховання студентської молоді. Наукові дослідження свідчать, що ефективною є виховна робота зі студентами, яка базується на чіткій системі естетичних впливів та художньо-естетичній діяльності молоді [1, 7]. Художньо-естетичне виховання не тільки відкриває душу людини назустріч звукам, фарбам, формам світу та мистецтву, але й у цілому сприяє більш повному, зв'язному й глибокому розумінню світу, більш гармонійному, усебічному розкриттю самого себе. Це сприяє розвитку творчого мислення, розширює можливості в пошуку нових шляхів і рішень, зокрема у сфері науки й виробництва. У художньо-естетичній освіті сконцентровані величезні можливості виховання творчої особистості, тобто усього того, що має значення для сучасного світосприймання і світовідчуття. З опорою на вищевказані принципи сучасна художньо-естетична освіта синтезує методи прогресивних методик, які максимально орієнтують учителя на пріоритетність пізнавальної, виховної і перетворювальної функції мистецтва, на інтегральну природу людини, забезпечуючи цілісність її особистісного художньо-естетичного розвитку, естетичного виховання [2, 55].

Але треба враховувати, що складність естетичного виховання у вищій освіті полягає насамперед у тому, що естетичне виховання, маючи власну специфіку, є аспектом усіх інших видів виховання та у реальному виховному процесі є таким, що важко відокремлюється від них. З іншого боку, зміст естетичного виховання містить художнє виховання, естетичну освіту, художнє навчання тощо, тобто створює складну внутрішню структуру. Рівень естетичного виховання, його впливовість, вибір тих чи інших засобів, форм, методів визначається естетичним розвитком особистості, народу, суспільства. Нарешті, кожна нова історична епоха вносить свої відтінки у розуміння сутності, цілей та значущості естетичного виховання. Мету естетичного виховання у вищих навчальних закладах неможливо відокремити від мети інших процесів формування особистості, бо естетичне виховання – обов'язковий елемент функціонування усєї сукупності духовного багатства індивіда. Ядром та внутрішнім рушієм естетичного виховання є суспільний ідеал [3, 88].

Таким суспільним ідеалом у педагогічній праці бачиться висока професійна культура, яка ґрунтується на досконалому знанні вчителем

свого предмету, прагненні до самовдосконалення та саморозвитку. Розвиток високої професійної культури стає можливим лише в тому разі, коли під час підготовки майбутніх учителів реалізується творча самостійність та активна життєва позиція, які є важливою ознакою художньо-естетичної компетентності вчителя. Художньо-естетичні знання й досвід учителя, розвинені художньо-естетичні якості, такі як художньо-творче мислення, художньо-естетичні почуття та смак, естетичне сприймання дійсності, значно впливають на рівень загальної культури, гармонійний інтелектуальний, моральний та естетичний розвиток, загальнокультурну ерудицію й компетентність (широта знань, уміння їх ефективно застосовувати у своїй діяльності), педагогічну майстерність, здатність творчо мислити та приймати нетрадиційні рішення, які є складовими професійної культури вчителя [7, 202].

Професійна культура вчителя неможлива також без усвідомлення загальнолюдських цінностей, серед яких вагоме місце посідають естетичні. Естетичні цінності формуються цілеспрямовано завдяки вихованню та самовихованню. Естетичне виховання – це систематична і цілеспрямована духовно-практична діяльність суб'єкта та об'єкта щодо передачі та засвоєння естетичних цінностей суспільства з метою відтворення людини як суб'єкта та носія естетичної культури. Однак формування естетичної культури особи відбувається не лише в межах цілеспрямованої діяльності, а й під стихійним впливом усієї естетично значущої дійсності (природного середовища, наявної системи суспільних відносин тощо) [5, 40]. А.І. Комарова вказує на те, що сутність виховання як суспільного явища полягає в тому, що воно є цілеспрямованим засобом соціального відтворення людини як сукупності суспільних відносин, відтворення здібностей роду «людина», тих, що склалися і складаються у властивостях кожного індивіда, визначає естетичне виховання як установку особистості, її ціннісні орієнтації в естетиці, критерії оцінки й принципів відносин до них [13, 374]. Однак виховання як цілеспрямований вплив забезпечує тільки зовнішній стимул, тоді як особистості потрібна перш за все внутрішня мотивація, яка виражається через прагнення до вдосконалення, розвитку, самовиховання.

Самоосвіта має стати основою самовиховання, яке є певним каталізатором особистісної потреби в тому, щоб самоутвердитися. Під самовихованням майбутнього педагога розуміють самовдосконалення студента у процесі активної, цілеспрямованої діяльності із систематичного формування і розвитку в собі позитивних якостей та усунення негативних [9, 275]. Більш повне визначення надає

В. Ягупов, який розглядає самовиховання як «цілеспрямовану роботу людини щодо духовного, розумового, морального, вольового, естетичного, фізичного розвитку, вдосконалення й усунення негативних рис характеру» [12, 31]. Як бачимо, головним чинником у зазначених вище визначеннях є фактор цілеспрямованості, тобто усвідомленої потреби до самовдосконалювання.

Наявність потреби постійно вдосконалювати себе, якнайповніше актуалізувати й реалізувати свої потенційні можливості має особливе значення у становленні й розвитку особистості. У результаті виникнення в особистості прагнення до самовиховання, самовдосконалення вона стає суб'єктом виховання, суб'єктом самотворення, і факт виникнення цієї потреби є одним з показників ефективності виховного процесу. Потреба у самовихованні та можливість його реального здійснення виникають лише на певному рівні розвитку особистості, адже саме завдяки досягненню певного рівня розвитку людина починає усвідомлювати недосконалість власної особистості, що й стає поштовхом до цілеспрямованих позитивних змістово-функціональних змін своєї суті. Потреба у самовихованні, самовдосконаленні є однією з найважливіших духовних потреб особистості. Внаслідок тривалої, наполегливої праці людини над собою, спрямованої на поступове самовдосконалення, свідоме вибудовування себе з метою наближення до обраного ідеалу, в якому гармонійно поєднуються високі людські чесноти, особистість наближається до духовної довершеності. Орієнтирами на шляху самовиховання та самовдосконалення особистості стають вищі загальнолюдські, духовні цінності [11, 397].

Також треба зазначити, що естетичне виховання та самовиховання в усій сукупності своїх методів, форм, засобів триває протягом усього життя людини, а тому важливе не тільки під час навчання майбутнього педагога, а й протягом усієї професійної діяльності. Естетичне самовиховання усуває суперечності між рівнем естетичної культури людства та володінням цією культурою (естетичним досвідом) окремою особистістю у кожний конкретний період її життєдіяльності. Естетична культура значно впливає на особистість. Вона стає одним із суттєвих стимулів людської поведінки і знаходить своє вираження в особливих естетичних потребах особистості. У реальній життєдіяльності естетична потреба функціонує у певній системі естетичних переваг, бажаних форм поведінки і спілкування, улюблених кольорів та їх поєднань, улюблених мистецьких творів та їх виконавців. Розмаїття естетичних переваг й критеріїв оцінки у своїй єдності й віддзеркалює естетичний смак людини [3, 84].

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бех І. Д.* Духовна культуродомінантність як виховний ідеал : шлях досягнення // Теоретико-методологічні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. пр. – Вип. 9, кн. 1 / За заг. ред. О. Додукіної. – К.-Житомир : Вид-во ЖДУ, 2006. – С. 7.
2. *Варгата О. В.* Якість управління естетичним вихованням учнів у загальноосвітньому навчальному закладі // Педагогічний дискурс: зб. наук. праць / гол. ред. І. М. Шоробура. – Хмельницький : ХГПА, 2010. – Вип. 7. – С. 55.
3. *Іванова О. І.* Естетичне середовище як складова частина виховного процесу студентів вищих навчальних закладів // Духовність особистості: методологія, теорія і практика: Зб. наук. праць Східноукр. нац. ун-ту ім. В. Даля. – 2008. – Вип. 2 (25). – С. 88.
4. *Кицивник А. М.* Формування культури самоорганізації майбутнього вчителя // Вісн. Житомирського держ. ун-ту ім. І. Франка. – № 57. – 2011. – С. 129.
5. *Кутузова Г. І.* Естетичне виховання як засіб творення естетичної культури студентської молоді // Наук. вісн. Волинського нац. ун-ту ім. Л. Українки: Філософські науки. – 2011. – № 24. – С. 40.
6. *Лужкова О. О.* Морально-естетичний ідеал як духовна цінність особистості // Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології: Зб. наук. праць Херсонського нац. техн. ун-ту. – 2011. – № 1 (4). – С. 310.
7. *Ревенко І. В.* Художньо-естетична компетентність учителя як показник його професійної культури // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі: Зб. наук. пр. / [редкол.: Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. – Запоріжжя, 2011. – Вип. 14. – С. 202.
8. *Титаренко В.* Теоретичний аналіз педагогічної проблеми формування естетичної культури майбутніх учителів технологічної освіти // Гуманізація навчально-виховного процесу: Зб. наук. праць Слов'янського держ. пед. ун-ту. – 2010. – Вип. ЛШ. – Ч. II. – С. 67.
9. *Гульська О. Л.* Стимулювання самовдосконалення майбутніх екологів у процесі фахової підготовки / О. Л. Гульська, Л. В. Троян // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі: Зб. наук. пр. / [редкол.: Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. – Запоріжжя, 2011. – Вип. 20 (73). – С. 275.
10. *Фадєєва Т. Ю.* Актуальність проблеми морально-духовного виховання // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі: Зб. наук. пр. / [редкол.: Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. – Запоріжжя, 2011. – Вип. 19. – С. 302.

11. Шевченко О. В. Ціннісно-сміслові детермінанти процесу самовдосконалення особистості // Зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка НАПН Укр. / За ред. С. Д. Максименка. – Т. XIV – Ч. 2. – К., 2012. – С. 397.
12. Ягунов В. В. Педагогіка: навч. посіб. – К. : Либідь, 2002. – С. 31.
13. Яцишин Р. М. Дефінітивно-сміслова генеза супроводу естетичного виховання особистості // Педагогічний дискурс. – 2012. – Вип. 11. – С. 374.

Добровольская О. Н. Эстетическое в духовном мире педагога: проблема формирования.

Анализируется эстетическая культура в духовном мире педагога, обнаружена сложность эстетического воспитания личности в высшем образовании. Исследованы концепты «эстетическое воспитание» и «самовоспитание», которые являются одной из важнейших духовных потребностей личности. Рассматривается высокая профессиональная культура учителя, основанная на совершенном знании учебного предмета, стремлении к самосовершенствованию и саморазвитию.

Ключевые слова: эстетический идеал, духовный мир, нравственные ценности, эстетическая культура, учитель, личность, профессиональная культура, эстетическое воспитание.

Dobrovol'ska O. M. Aesthetics in the Spiritual World of Teacher: the Problem of Formation.

The article analyzes aesthetic culture in the spiritual world of teacher, the complexity of the aesthetic education of the individual in higher education is revealed. Author is successfully investigating the concept of «aesthetic education» and «self-education» which are two of the most important spiritual needs of the individual. High teacher professional culture based on a thorough knowledge of his subject, the aspiration for self-improvement and self-development is considered.

Keywords: aesthetic ideal, spiritual world, moral values, aesthetic culture, teacher, identity, professional culture, aesthetic education.

Дребницька К. М.

МІСЦЕ ТА РОЛЬ РОСІЙСЬКОЇ МОВИ У ВІТЧИЗНЯНОМУ ОСВІТНЬО- КОМУНІКАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ

Доведено, що розвиток мовних стратегій в умовах глобалізації передбачає посилення уваги до вивчення не тільки державної мови, але й інших